

KÍNA ÉS A KISEBBSÉGI KÉRDÉS

SÁRKÖZI ILDIKÓ GYÖNGYVÉR*

Etnikai kisebbségek a változó politikai erőtérben Kínában

Ethnic Minorities in China's Changing Political Landscape

ABSTRACT: Serving as an introduction to the two studies included in this issue, this article outlines the historical and conceptual framework of Chinese ethnopolitics. It briefly revisits the emergence of modern nation-building in China, the institutionalization of ethnic classification, and the political uses of historical memory that have shaped the discourse on ethnic diversity in the People's Republic of China since the early twentieth century. Taken together, these processes define the broader interpretive horizon within which contemporary research on ethnic minorities and national unity in China can be situated.

KEYWORDS: China; Chinese ethnopolitics; minzu; nation-building; ethnic classification

Előszó

A kínai világ több évezredes történelme hatalmas földrajzi térségre terjed ki, ahol a legkülönbözőbb nyelvű, kultúrájú és vallású népcsoportok történelmi korszakokon keresztül elegyedtek egymással. A háborúk, a népvándorlások, a betelepülések vagy éppen a szomszédos népek egymással való érintkezése nyomán formálódtak a Kínai Népköztársaság etnikumai is, amelyek közül ma a legjelentősebb csoportot a lakosság mintegy 92%-át kitevő, a kínai nyelvet beszélő és a kínai kultúrát képviselő *han* kínaiak alkotják. A *han* népesség azonban, amelynek összlétszáma

* Az ELTE HTK Néprajztudományi Kutatóintézete Etnológiai Osztályának tudományos főmunkatársa. A KRE BTK Kelet-Ázsia Intézete Kínai Tanszékének egyetemi adjunktusa. E-mail: sarkozi.ildiko.gyongyver@htk.elte.hu; ORCID: 0009-0000-3645-7596

meghaladja az egymilliárd főt, önmagában sem alkot homogén egységet – hát még a lakosság fennmaradó részét kitevő, 55 csoportba sorolt etnikai kisebbség.

Az etnikumok, a *minzúk* kialakulásában döntő jelentőséggel bíró események gyökere egészen a 17. századig vezethető vissza.¹ A folyamat történelmileg megfogható előzményei között, a történelmi összefüggéseiben értelmezhető fordulópontok tekintetében mégis a 20. század eleji történések bírnak a legnagyobb jelentőséggel. Ezekben az időkben, amikor Kínának számtalan sorsfordító változással kellett szembenéznie, a kor legmeghatározóbb ideológiája, a nacionalizmus, két nagy csoportot állított egymással szembe: az utolsó császári birodalmat, a Qing-dinasztiát (1644–1911) megalapító mandzsukat, valamint a megújulást és kultúrájuk felsőbbrendűségét hirdető *hanokat*.

A mandzsu-*han* ellentét azonban önmagában nem ad magyarázatot arra az identifikációs krízisre, amely az utolsó császári dinasztia bukásával, a kínai nemzeti egység megteremtésére tett első kísérletek során uralkodott el a Kína határain belül élő népcsoportokon. A teljesebb kép megértése a Nyugat jelenlétének és befolyásának számbavételét kívánja meg, hiszen a modern kínai nacionalizmus kibontakozásában a Kína felosztásával és gyarmatosításával fenyegető idegen hatalmakkal szemben érzett kiszolgáltatottságnak éppen olyan fontos szerepe volt, mint a mandzsuk ellen folytatott küzdelmeknek,² sőt! A *hanok* szemszögéből nézve, szemben a lassanként asszimilálódó mandzsukkal, a Nyugat egyenesen a dinasztiákon és idegen uralmakon átívelő folytonosság ideáján nyugvó, az egységes kínai nyelvben és filozófiai tradíciókban testet öltő „kínai kultúra” lényegét akarta megváltoztatni.³ Annak a kultúrának a lényegét, amely a kínaivá válás folyamatában mindmáig mintaként szolgál Kína etnikai kisebbségei számára.

A változás azonban, lévén, hogy ezekben az időkben Kína már nem volt ura saját sorsának, elkerülhetetlen volt. És miközben az országot természeti csapások, szárazság, áradások, éhínség és járványok sújtották, a hagyományosnak tekintett hitek és társadalmak végleg elsorvadni látszottak, a kínai értelmiség pedig megkezdte a nemzetről alkotott európai gondolatok átültetését saját viszonyaira. Ekkor

¹ Ennek a részben faji, részben kulturális-esszencialista megkülönböztetéseken alapuló ellentétnek a gyökereiről lásd Meissner, Werner: *China's Search for Cultural and National Identity from the Nineteenth Century to the Present. China Perspectives*, 68, 2006. Internetes forrás: <http://chinaperspectives.revues.org/3103> és Hyer, Eric: *Sinocentricism and the National Question in China*. In: Carvalho, Susana – Gemenne, François (eds.): *Nations and their Histories. Constructions and Representations*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 2009. 255–273.) nyomán, a sibe etnikai kisebbség identitásának legkorábbi nyomait keresve bővebben is írtam 2018-ban megjelent monográfiámban. Lásd Sárközi Ildikó Gyöngyvér: *A mártírium homályából. Sibe ősök és hősök a kínai nemzetépítés oltárán*. Budapest: MTA BTK Néprajztudományi Intézet – PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan, 2018. 30–39.

² Sárközi, 2018. 30.

³ Meissner, 2006. 3–4.

formálódtak meg az egységes Kínáról alkotott vízió pilléreként szolgáló elméletek is,⁴ ami miatt ezek az évtizedek a Kína határain belül élő etnikumok jövőjének szemszögéből döntő jelentőséggel bírtak.

Az emberi csoportokat rasszokba osztó „nyugati” osztályozást alapul vevő fogalomrendszer, amely a fenti elméletek kiindulópontjaként szolgált, csak az 1890-es években terjedt el Kínában.⁵ Ugyancsak ekkortájt, a 19. század utolsó éveiben ismerkedett meg a kínai értelmiség Yan Fu (1854–1921) fordításaival, amelyek a rasszról való gondolkodás tekintetében mindennél nagyobb hatással voltak a kínai társadalomra.⁶ A rasszról született elméletek pedig idővel a kormányzati politikának is meghatározó elemévé váltak.

Sun Yixian (1866–1925), vagy magyarul ismertebb átírásban Szun Jat-szen, a császári uralomnak véget vető 1911-es forradalom vezéralakja is a rasszokról alkotott elképzelések alapján öntötte formába az egyesített *hanzu*, vagyis a *han* nép ideáját. Elméletében, egyenlőséglelet téve a *minzúk* mint politikai és a *fajok* mint biológiai egységek közé, a *han* kínaiak mint *minzúk* egységes rasszként jelennek meg.⁷ A *hanok* mellett Sun Yixian még további négy „rasszt” nevezett meg: a mandzsukat, a mongolokat, a tibetieket és a *hui* név alatt egyesített muszlimokat. Ezek a „rasszok” a *hanokkal* együtt alkották az Öt Nép Köztársaságát,⁸ de fontos hangsúlyozni, hogy a csoportosítás sokkal inkább az adott etnikai csoportok viszonylagos jelentőségét tükrözte, semmint Kína etnikai összetételének bármilyen tudatos

⁴ Mullaney, Thomas S.: *Coming to Terms with the Nation. Ethnic Classification in Modern China*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 2011. 2.

⁵ Dikötter, Frank: *Racial Discourse in China. Continuities and Permutations*. In: Dikötter, Frank (ed.): *The Constructions of Racial Identities in China and Japan*. Hong Kong: Hong Kong University Press, 1997. 12–33. és 36.

⁶ Yan Fu az Angliában folytatott tanulmányai során ismerkedett meg Charles Darwin (1809–1882) és Herbert Spencer (1820–1903) műveivel. Kínába hazatérve fordította le Thomas Henry Huxley (1825–1895) *Evolution and Ethics* (1893) című munkáját kínai nyelvre *Tianyan lun* címmel, amely 1902-ben jelent meg teljességében (Alatas, Syed Farid: *Indigenization. Features and problems*. In: Bremen, Jan van – Ben-Ari, Eyal – Alatas, Syed Farid (eds.): *Asian Anthropology*. London and New York: Routledge, 2005. 227–243. 228). Ezt a fordítást számos további követte: neki köszönhető többek között Herbert Spencer *The Study of Sociology* (1873.; kín. *Qunxue yiyen* 1903), Adam Smith (1723–1790) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776; kín. *Yuan Fu* 1901), valamint John Stuart Mill (1806–1873) *On Liberty* (1859; kín. *Qunji quanjie lun* 1903) című művének átültetése kínai nyelvre. Lásd Sárközi Ildikó Gyöngyvér: *Rejtett párbeszéd. Az antropológia történetéről, a bennszülött kutatókról és a terepmunkáról Kínában*. Ethno-Lore: A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve XL., 2024. 249–292. 253.

⁷ Vö. Dikötter, 1997. Bevezetés, 3.

⁸ Gladney, Dru C.: *Clashed Civilizations? Muslim and Chinese Identities in the PRC*. In: Gladney, Dru C. (ed.): *Making Majorities. Constituting the Nation in Japan, Korea, China, Malaysia, Fiji, Turkey and the United States*. Stanford, California: Stanford University Press, 1988. 106–131. 116.

elméletét.⁹ A *han*okon felül megnevezett négy „rassz” ugyanis éppen azokat az etnikumokat ölelte fel, amelyek a hatalomra potenciálisan jogot formálhattak, és/vagy kiválásukkal a formálódó kínai nemzeti egység létét veszélyeztették.¹⁰

Sun Yixian rasszokról alkotott elképzelését azonban a későbbiekben mindig is másként értelmezték a kínai etnopolitikában. Jiang Jieshi, a magyarul Csang Kaj-sek (1887–1975) néven ismert tábornok, aki 1927-re Kína legnagyobb hatalmú katonai vezetője lett, az olasz fasizmus, a német nemzetiszocializmus és a japán militarizmus eszméi által vezérelve hirdette, hogy minden nem *han* csoport is egy és ugyanazon ősi kínai rassz része.¹¹ A mind nagyobb népszerűségnek örvendő Kínai Kommunista Párt is ebből az elméletből merített a kínai nemzeti egység kiépítéséhez.¹²

Ebben a kaotikus időszakban a kínai értelmiség, amelynek egy jelentős része Japánban, Európában vagy az Amerikai Egyesült Államokban tanult, az olyan, nyugatról beáramló eszmék átvételében látta hazájuk felemelésének egyetlen módját, mint a demokrácia, az individualizmus és a nacionalizmus.¹³ A nyugati eszmék iránti lelkesedés azonban idővel alábbhagyott, és a Nyugat utánzásának helyébe az 1930-as évektől a lassan, de biztosan előretörő marxizmus lépett. A Kínai Kommunista Párt 1949-es hatalomra jutása előtti kisebbségpolitikája – éppúgy, mint a Kína felszabadítását célzó átfogó politikai stratégiája – azonban korántsem volt egységesnek tekinthető. A választvonalat az 1935-ös esztendőnél lehet meghúzni, amely egybeesik a Párt legfelsőbb vezetőjének, Mao Zedongnak (Mao Ce-tung; 1893–1976) a felemelkedése kezdetével.¹⁴

Az 1935-ös évet megelőzően tudniillik a Kínai Kommunista Párt által követett irányelvek egy olyan demokratikus köztársaság megteremtését szorgalmazták, amelynek a magvát – a jelenlegi északkelet-kínai területekkel, Mandzsúriával egyetemben – a tulajdonképpeni Kína alkotta volna, míg a mai xinjangi vidékről, Turkesztánról, valamint Tibetről és Mongóliáról demokratikus, önkormányzó, autonóm régiókként gondolkodtak. E területek, vagyis Kína, Mongólia, Tibet és Turkesztán szabad akaratából való egyesülésével jöhetett volna létre a szövetségükön alapuló köztársaság. A Kínai Népköztársaság 1949. október 1-jei kikiáltásával

⁹ Bøckman, Harald: The Brewing Ethnic Conflicts in China and Their Historical Background. In: Rupesinghe, Kumar – King, Peter – Vorkunova, Olga (eds.): *Ethnicity and Conflict in a Post-Communist World. The Soviet Union, Eastern Europe and China*. [Place of Publication not identified]: Palgrave Macmillan, 2014. 183–198, 185–186.

¹⁰ Sárközi, 2018. 37.

¹¹ Gladney, 1988. 117.

¹² Mullaney, 2011. 2.

¹³ Pieke, Frank N.: Beyond Orthodoxy. Social and cultural anthropology in the People's Republic of China. In: Bremen, Jan van – Ben-Ari, Eyal – Alatas, Syed Farid (eds.): *Asian Anthropology*. London and New York: Routledge, 2005. 59–79. 60.

¹⁴ Bøckman, 2014. 186.

azonban Kína egy egyesített, soknemzetiségű államként lépett elő, amely nem tűrte sem a föderalizmus eszméjét, sem az elszakadás jogát.¹⁵

Mindez arra utal, hogy 1935 és 1949 között az etnopolitikai kérdésekkel kapcsolatban drámai szemléletváltás ment végbe a Kínai Kommunista Pártban. A változás nyilvánvalóan számos különböző okra vezethető vissza, amelyek közül kiemelkedő jelentőséggel bír a Kínai Kommunista Párt Vörös Hadserege által végrehajtott stratégiai visszavonulás a Jiang Jieshi vezette hadsereg elől 1934 és 1936 között. A Vörös Hadsereg hosszú meneteléseként ismert esemény során a kínai kommunisták közvetlen – és korántsem mindig pozitív – tapasztalatokat szereztek a Kína határain belül élő etnikumokkal kapcsolatban, rálátást nyerve a kisebbségi helyzet összetettségére. Ezen felül számos olyan helyzettel szembesültek, amelyek adott területeken belül egyaránt fenyegettek az idegen hatalmak térnyerésével és az ott élő népcsoportok elszakadásával Kínától.¹⁶

A Kínai Népköztársaság megalapítása (1949) után Kína kommunista vezetői tehát hozzáálltak a kínai nemzeti egység formába öntéséhez, és ígéretet tettek arra, hogy hatalmuk megszilárdítása után elismerik és kiváltságokat, illetve autonómiát adnak mindazon nem-*han* csoportoknak, amelyek támogatták hatalomra jutásukat. Bár ez az ígéret az ország egészét érintette, Kína 1950-es évekre kialakult bizonytalan nemzetközi helyzete miatt kiemelten kezelték a jórészt határ menti régiókban fekvő kisebbségi területek megszilárdítására irányuló erőfeszítéseket. Stratégiájuk szerves részét képezte, hogy az egyes etnikai kisebbségek vezetőivel szövetséget kössenek, miközben tisztában voltak azzal is, hogy hatalmuk legitimálása érdekében nem kényszeríthetik rá akarataikat az adott társadalmakra. A változásnak, úgy vélték, „belülről” kell elindulnia. Az átalakulási folyamat ösztönzése érdekében a Kínai Kommunista Párt vezetői olyan modernizációs folyamatokat szorgalmaztak, mint például az új technológiák bevezetése vagy az orvosi szolgáltatások elérhetővé tétele az adott régiókban. Ezzel egy időben megkezdődött az etnikai kisebbségekhez tartozó fiatal káderek kiképzése is, akik saját régióikon belül vezető pozícióhoz juthattak.¹⁷

A nemzeti egység megteremtését maga a Párt két, egymással párhuzamosan futó országos program segítségével igyekezett megalapozni. Az egyik a kínai etnikumok kategorizálására irányuló *Etnikus klasszifikációs program*, a másik a nemzeti történelem (re)konstruálására irányuló, szintén országos program volt.

Az etnikai csoportok megkreálását szovjet néprajztudományi mintára¹⁸ viszszavezethető *Etnikus klasszifikációs programot* a Kínai Kommunista Párt 1954-ben

¹⁵ Bockman, 2014. 186–187.

¹⁶ Bockman, 2014. 187.

¹⁷ Bockman, 2014. 186–187.

¹⁸ Funk, Dimitrij: Search of a “Roster of 26 Smaller Peoples of the North” of Russia. In: Vargyas Gábor (szerk.): *Passageways. From Hungarian Ethnography to European Ethnology and Sociocultural Anthropology*. Budapest: Department of European Ethnology and Cultural

hirdette meg.¹⁹ A programnak voltaképpen kettős célja volt. Az egyik, hogy az egyes etnikai csoportok sajátos társadalmi képződményei megragadhatóvá váljanak. A másik, voltaképpen mindennek alapjaként, hogy meghatározzák, hány etnikum is él valójában Kína határain belül. Már korábban, a Kínai Népköztársaság 1953 júliusa és 1954 májusa között zajló első népszámlálása is ezt a kérdést hivatott megválaszolni, de a census nem várt eredményt hozott: akkor ugyanis több mint 400 nem-*han* csoport identifikálta magát *minzüként*, anélkül, hogy a fogalom jelentésével tisztában lettek volna. Így fordulhatott elő például, hogy családneveket jegyeztek fel etnikai csoportnévként.²⁰

Márpedig az etnikumok határainak megrajzolása kiemelkedő jelentőséggel bírt a kommunista rezsim számára, lévén, hogy az etnikai csoportok elismerése különleges jogokkal és kedvezményekkel járt. Mind közül is a legfontosabb az autonóm politikai entitások – a területek vagy régiók, a prefektúrák és a megyék, illetve járásek – rendszerének megteremtése volt.²¹ A három nagy szakaszra bontható folyamat²² központja az 1951-ben alapított Központi Nemzetiségi Főiskola – a mai Központi Nemzetiségi Egyetem – volt, ahol Kína legnevesebb etnológusai, szociológusai, antropológusai, történészei és nyelvészei dolgoztak együtt,²³ hogy a kommunista rezsim elvárásainak megfelelően, a marxizmus sztálinista-maoista változata és a szovjet nemzetiségi elmélet mentén megformálják a kínai etnikai csoportokat. E folyamat eredményeként született tehát meg Kína hivatalosan elismert 56 etnikuma.

A *Nemzetiségek társadalmának és történetének országos körű adatgyűjtési munkája* 1956-ban, a fenti programmal szoros összefüggésben kezdődött meg. E két programon keresztül az etnikai kisebbségek hovatarozásának meghatározása, életkörülményeinek feltárása és a közös múlt életre hívása valójában nem szolgált mást, mint az identitás felülről való meghatározását. Monumentális horderejű kísérlet volt ez az emlékezet uralására, és mint ilyen, döntő szerepet játszott a kínai

Anthropology, The University of Pécs – L'Harmattan Publishing House, 2009. 315–329., 315–316.; Khalid, Adeeb: *Central Asia. A new history from the imperial conquests to the present*. Princeton: Princeton University Press, 2021, 206; Roy, Olivier: *The New Central Asia. The Creation of Nations*. Washington Square, New York: New York University Press, 2005. 17.

¹⁹ Rees, Helen: *Echoes of History. Naxi music in modern China*. Oxford – New York: Oxford University Press, 2000. 17.; Mullaney, 2011. 3.

²⁰ Gladney, 1988. 108.

²¹ Ezek többségét 1958-ra hozták létre Kína politikai vezetői, de a folyamat kiigazítása valójában ma is tart. Lásd Böckman, 2014. 188–189.

²² Wu, Shimin: *Zhongguo minzu lilun xinbian* (Ismételten a kínai etnikus teóriáról). Beijing: Zhongyang Minzu Daxue Chubanshe, 2006. 47–48.

²³ Malighetti, Roberto – Yang Shengmin: The contributions of Chinese anthropology. A conversation between Roberto Malighetti and Yang Shengmin. *Anuac*, 6 (1), 2017. 301–317, 305–306.

kormány kisebbségpolitikájának és döntéshozatalának kialakításában.²⁴ Mindössze egy évvel a nemzeti történelem megírására irányuló program meghirdetése után azonban változás állt be a kommunista rezsim etnikai kisebbségekkel szembeni politikájában: amíg korábban a *hanok* által lakott területekétől eltérő politikai irányelveket alkalmaztak az etnikai kisebbségek által lakott régiókban, 1957-től a kisebbségi területekre irányuló politikák már az átfogó nemzetpolitikai prioritásoknak lettek alárendelve. Mindez gátat vetett az etnikai kisebbségek vezetőivel való szövetségeknek is, amelyek helyét a nyílt osztályharc vette át.²⁵

Mintegy tíz évvel később a Nagy Proletár Kulturális Forradalom (1966–1976) mindkét országos program végrehajtását megakasztotta: az Etnikus klasszifikációs programot felfüggesztették, és a társadalom radikális átalakítását támogatók csoportja meghirdette hadjáratát a „négy régi” – vagyis a régi gondolkodás, a régi kultúra, a régi szokások és a régi hagyományok – ellen. A korábban megkezdett kutatások csak a „kulturális forradalom” után folytatódhattak. A fordulópontot tekintetben a Kínai Kommunista Párt 3. plenáris ülése (1978. december 18–22.) jelentette, amelyen a Párt vezetői elfogadták a „reform és nyitás” realista politikai irányvonalát.²⁶ Mao Zedong halálát követően (1976) a történelem formálójának is új ideológiai fogalomrendszerhez kellett igazítaniuk törekvéseiket: a Párt ugyanis, hogy meggátolja az etnikai kisebbségek és az állam, illetve az etnikumok egymás közötti potenciális ellentéteinek kiélesedését, a nemzeti egység megeremtésére hivatott korábbi hívószó, a nacionalizmus helyére a patriotizmust állította.²⁷ Ennek oka a pártvezetők azon felismerése volt, hogy az etnikai kisebbségeknek ígért jogok és lehetőségek a kínai nemzeti egység kiépítését veszélyeztető etnikus identitás megerősödését vonhatják maguk után.

Akárhogyan is volt, a „reform és nyitás” meghirdetésével egy olyan új korszak, a „sajátosan kínai színezetű szocializmus” kiépítésének korszaka vette kezdetét Kínában, amelynek kiteljesítése mind a mai napig tart.²⁸ Az 1978-ban hatalomra kerülő pártvezetés számos új programot hívott életre, ügyelve arra, hogy azok végrehajtása során ne az ideológiai elvekből vezessék le a politikai döntéseket, hanem az ideológiát alakítsák úgy, hogy az megfelelő elméleti alapot nyújtson a nem

²⁴ Liu, Mingxin: A Historical Overview on Anthropology in China. *Anthropologist*, 5 (4), 2003. 217–223. 220.

²⁵ A baloldal túlkapasáira adott reakciók olykor nyílt ellenállásba torkolltak. Ilyen volt például az 1959. évi tibeti felkelés, vagy a mintegy 60 000 kazak ember határon túlra vándorlása. Lásd Bockman, 2014. 189.

²⁶ Polonyi Péter: *Kína története*. [Budapest]: Maecenas, 1994. 244–245.

²⁷ Vámos Péter: A társadalmi, etnikai, vallási feszültségek és a korrupció kezelése Kínában. In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk.): *Stratégiai kutatások: A változó Kína – I. Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal, 2009. 32–84. 62–63.

²⁸ Chen, Jianyue: Zhengzhi wenming yu minzu quyu zizhi (Political Civilization and Regional Ethnic Autonomy). *Minzu Wenti Yanjiu*, 2010/1. 18–26. 18.

ideológiai alapú döntésekhez.²⁹ De bárhogyan is változtak az irányadó programok és az azokat keretbe foglaló ideológiák, a pártvezetés egymást követő nemzedékei egy és ugyanazon cél eléréséért küzdöttek: a régóta áhított kínai nemzeti egység megteremtéséért. Ehhez pedig a legfőbb eszközt mindmáig az emlékezet feletti uralom, a „történelem politikai kisajátítása” jelentette.³⁰ Ez volt és ez is maradt a kulcs a kommunista rezsim politikai-hatalmi elitjének a kezében ahhoz, hogy Kína etnikai kisebbségeinek identitását a vágyott képre formálhassa.

Kínában azonban az entrópia és a félrecsúszás veszélye mindig is Damoklész kardjaként lebegett az etnikumok egymás közötti, illetve az etnikumok és az állam közötti viszony fölött, és ez nem változott ma sem. Példaként elegendő csak a kommunista rezsim integráló politikájára tiltakozással, sőt, elszakadással fenyegető tibeti és ujjur mozgalmakra gondolni, amelyek fényében érthetővé válik, hogy a Párt hatalmának legitimálására és a jogállami normák fokozatos bevezetésére tett törekvései miért kapcsolódtak és kapcsolódnak mind a mai napig olyan szorosan az etnikai konfliktusok kezelésének és az etnikai kisebbségek felett gyakorolt kontroll megvalósításának kérdésköréhez.³¹

Az e kérdéseket, és általánosságban véve a rövid bevezetőnkben ismertetett folyamatokat feltárni igyekvő, a kínai etnikai kisebbségek múltjával és jelenével foglalkozó kutatások hosszú múltra tekintenek vissza Magyarországon. Sajnálatos módon a jelen folyóirat blokk bevezetőjében nincs lehetőségünk arra, hogy valamennyi, a magyarországi Kína-kutatással foglalkozó műhelyt számba vegyünk,³² két intézmény megemlítésétől mégsem tekinthetünk el.

Az egyik a mai ELTE BTK Távol-keleti Intézet keretein belül működő Mongol és Belső-ázsiai Tanszék, amelynek háromnegyed évszázados története szorosan összefonódik a magyar altajisztikai, mongolisztikai és tibetisztikai kutatásokkal. Az intézmény alapítója, Ligeti Lajos számos ázsiai kutatóúttal alapozta meg az intézményben mindmáig folyó oktatási és kutatói tevékenységet. A tanszéket még az ő számára alapították az akkori Budapesti Tudományegyetemen, ahol 1936-tól

²⁹ Vámos, 2009. 38.

³⁰ Idővel természetesen a hazaszerető múlt megkonstruálása mellett a nemzeti identitás kiépítésének új eszközei is körvonalazódni látszottak. Ezek közül is kiemelkedik az UNESCO univerzálisnak hirdetett, de a kommunista rezsim által átfogalmazott (szellemi) kulturális örökség programja, amely mára az etnikumok felett gyakorolt kontroll legfőbb retorikai eszközévé, a nemzeti egységről és a kulturális diverzitásról alkotott elképzelések manipulálásának kiszolgálójává lett. Lásd Yan, Haiming: *World Heritage Craze in China. Universal Discourse, National Culture, and Local Memory*. New York – Oxford: Berghahn, 2018. 80. A kérdésről bővebben lásd Sárközi, 2018. 92–93.

³¹ Sárközi, 2018. 95.

³² Erre, és ezen belül a kínai hagyományokra irányuló kutatások számbavételre tesz például kísérletet Sárvári Balázs és Trautmann László. Lásd Sárvári Balázs – Trautmann László: *A magyarországi Kína-kutatások korszakai 1949–2018 között*. In: Goreczky Péter (szerk.): *Magyarország és Kína: 70 éves kapcsolat a változó világban*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2019. 156–183.

folytatott oktatói tevékenységet. A mongol nyelv és a mongolisztika oktatása már ekkor megkezdődött a tanszéken, majd 1942-ben megindult a tibeti nyelvi képzés is. E két diszciplína oktatása mindmáig fontos részét képezi az adott intézmény fő célkitűzéseinek. Ligeti Lajos visszavonulása után a tanszék irányítását Kara György vette át, és idővel, a hallgatói létszám gyarapodásával párhuzamosan, a tanszéken folyó kutatások is egyre sokszínűbbé váltak. Birtalan Ágnes, a Tanszék jelenlegi vezetője számos hazai és nemzetközi intézet, illetve alapítvány támogatását is elnyerte, hogy többek között a mai Kína határain belül élő etnikai kisebbségek nyelvével és kultúrájával kapcsolatban folytasson kutatásokat.³³ Munkáját Kína tekintetében olyan kiváló fiatal kutatók segítették és segítik, mint a mongolista Rákos Attila, a Tanszék egyetemi adjunktusa, Balogh Mátyás mongolista-sinológus, és Rottár Máté, az MTA Könyvtár és Információs Központ Keleti Gyűjteményének megbízott osztályvezetője.

A másik intézmény, amelyet érdemes kiemelni, az egykori MTA Néprajzi Kutató Csoport keretein belül 1986-ban alapított Etnológiai Osztály, amely ma az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpont Néprajztudományi Kutatóintézetének keretein belül működik. Már az intézet létrejöttékor olyan kutatók dolgoztak itt, akik érdeklődése középpontjában nem feltétlenül, vagy nem csupán a magyar népi kultúra állt. Ilyen volt a Folklór Osztály első vezetője, Diószegi Vilmos, akit szibériai terepmunkái a samanizmus nemzetközi szaktekintéllyel bíró képviselőjévé tettek meg, és akinek nyomában, főként Hoppál Mihály révén, a samanizmus az intézet fontos kutatási témája maradt. Hoppál Mihály eredeti anyaggyűjtésen alapuló kutatásait voltaképpen a samanizmus jelenségkörében folytatta. Számos terepen volt alkalma hosszabb-rövidebb gyűjtőutakon megfigyeléseket tenni, szöveget gyűjteni vagy éppen filmet forgatni. Kutatásai Kínát is érintették, ahol 1991 és 2003 között a Mandzsúriában, Belső-Mongóliában, Xinjiangban és Yunnanban élő etnikai kisebbségek között folytatott kutatásokat. Vargyas Gábor, aki 1984-ben került át a Néprajzi Múzeumból az intézetbe, 1999-ben szintén tett egy rövidebb, két-hónapos tanulmányutat Kína Yunnan tartományában, kutatómunkájával a Néprajzi Múzeum gyűjteményét is gazdagítva. Mellettük, az ő munkájukhoz kapcsolódva, kutatásaik során az etnikum, a nemzet, az identitás fogalmainak problémakörét is vizsgálva folytatta és folytatja mind a mai napig is az Etnológiai Osztály fiatalabb nemzedéke a kutatómunkáját. Somfai Kara Dávid, aki eredetileg mongolistaként és turkológusként folytatta tanulmányait, 2003-ban lépett be az intézetbe fiatal kutatói ösztöndíjjal.³⁴ Kínát érintő kutatásait 2004 óta folytatja, és terepmunkái során Kína szinte valamennyi északi tartományának etnikai kisebbsége által lakott

³³ A Tanszék történetét lásd a Tanszék hivatalos weblapján: <https://tavolkelet.elte.hu/szervezet/tanszekek/mongol-es-belso-azsiai>.

³⁴ Sárkány Mihály: Etnológiai kutatások. In: Hoppál Mihály (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézete (1967–2007)*. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet, 2007. 69–91. 69. és 83–84.

területét bejárta Mandzsúriától az északnyugat-kínai Xinjiangig. Az eredetileg szintén mongolista Szilágyi Zsolt etnológiai kutatásai ugyancsak az Etnológiai Osztály keretein belül teljesedtek ki a Belső-Mongóliában, Mandzsúriában, Gansu és Qinghai tartományokban élő etnikai kisebbségek között végzett terepmunkáinak köszönhetően. Somfai Kara Dáviddal együtt már több mint egy évtizede folytatnak kutatásokat a Kínai Társadalomtudományi Akadémia Etnikai Kisebbségek Irodalma Intézetének munkatársaival.³⁵ Ezekhez a kutatásokhoz e sorok írója csak 2024-ben csatlakozott, mintegy hét évvel azután, hogy 2017-ben az MTA Prémium posztdoktori kutatói programnak köszönhetően megkezdte munkáját az intézet Etnológiai Osztályán, fő kutatási irányvonalaként a kínai etnikai kisebbségi hagyományok örökségesítésének kérdéskörét téve meg. E kutatások alapjául a 2010 és 2019 között, több mint öt évet kitevő, az eredetileg mandzsú nyelvet beszélő sibék lakta területeken folytatott terepmunkák szolgálnak.

Az e lapszám Kína-blokkjában közölt első tanulmány szerzője, Szilágyi Zsolt munkásságát tehát mindkét, fentebb ismertetett tudományos műhelyhez szoros szálak fűzik. Szilágyi Zsolt PhD tanulmányait ugyanis az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola Mongolisztika Doktori Programjában végezte 1999-től, majd 2002 és 2006 között az MTA ELTE Altajisztikai Kutatócsoportjában dolgozott. 2007-től azonban már a mai ELTE HTK Néprajztudományi Kutatóintézetben folytat kutatásokat; fő kutatási területei közé tartozik többek között Belső-Ázsia állam- és társadalomtörténete, valamint az egyház és az állam viszonyának vizsgálata Belső-Ázsiában, amely kérdésekről a *Kánságtól a köztársaságig* című, 2024-ben megjelent könyvében is ír.³⁶

Szilágyi Zsolt itt közölt tanulmányában történeti, kultúrtörténeti áttekintést kíván nyújtani a Kínai Népköztársaság hivatalosan elismert etnikai kisebbségének egyikéről, a zömében Belső-Mongóliában élő mongolokról. Maguk a Kínában élő mongolok – akik nem mellesleg lélekszámuk tekintetében messze meghaladják a mongóliai mongolokat – a kínai nemzetépítési törekvések etalonjaként állnak előttünk. Bár Kínával való viszonyuk sokáig meglehetősen ellentmondásos volt, a 2000-es évek elejének enyhülő belpolitikai légkörében számos előnyét élvezheték a kisebbségi létnek. Szilágyi Zsolt azonban arra szeretné felhívni a figyelmet, hogy az elmúlt egy évtizedben, a kínai nemzetépítés új korszakában zajló etnopolitikai események új kihívás elé állítják a vizsgált társadalom tagjait, és a kihívásokra adott válaszok csakis a történelmi összefüggések ismeretében válnak érthetővé.

Szilágyi Zsolt tanulmányához képest a lapszám Kína-blokkjának másik tanulmánya merőben más szempontból és módszerekkel vizsgálja a minket érdeklő

³⁵ Lásd például Szilágyi Zsolt: Adatok a Yugurok buddhizmusához. In: Szilágyi Zsolt (szerk.): *A Tan örökké ragyogjon! Tanulmányok Sárközi Alice tiszteletére*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2018. 61–68.

³⁶ Szilágyi Zsolt: *Kánságtól a köztársaságig. Mongólia története a mandzsú kortól a 21. századig*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2024.

etnopolitikai kérdéseket, a legújabb kutatási trendeket idézve meg. Írója, a Kínai Népköztársaságban született, sibe származású Hao Lei, aki jelenleg média- és kultúratudományt oktat a Ningboi Notthingham Egyetem Nemzetközi Kommunikációs Karán. Hao Lei médiatudományból szerzett doktori fokozatot a Londoni egyetemen, Goldsmithben. Kutatásai középpontjában a *minzu*-diskurzus, a digitális kormányzás és a digitális/algorithmikus kultúra áll, különös figyelmet fordítva arra, hogy az olyan platformok, mint például a Douyin vagy az iQiyi, hogyan közvetítik az etnikai kisebbségi közösségek láthatóságát, megfigyelését és önreprezentációját. Hao Lei első, *Minzu as Technology* címmel napvilágot látott nagyhatású monográfiája is ezeket a kérdéseket járja körbe.³⁷

Hao Lei a most közölt tanulmányában is azt a feladatot tűzte ki célul, hogy az állam és a társadalom kapcsolata, a digitális média infrastruktúrája, valamint az etnopolitika metszéspontjára helyezkedve feltárja: milyen lehetőségeket kínálnak a digitális platformok az etnikai kisebbségek számára önreprezentációjuk érvényre juttatására, és hogy törekvéseiket hogyan befolyásolják olyan tényezők, mint a kereskedelmi logika vagy az algorithmikus kontroll.

Ami a két szerzőt és tanulmányaikat illeti, közös törekvésük, hogy feltárják a kínai etnopolitika történeti ívének és kortárs folyamataiban megjelenő dinamikájának sokrétűségét. A különböző térségekben és társadalmi kontextusokban végzett kutatásaik mind arra hívják fel a figyelmet, hogy az etnikai kisebbségek helyzete Kínában nem csupán politikai és gazdasági, hanem mélyen beágyazott kulturális és identitáspolitikai jelenségek függvényében formálódik. Tanulmányaik így nem csupán a kínai állam etnopolitikai stratégiáinak jobb megértéséhez járulnak hozzá, hanem a globális kisebbségkutatás szélesebb körben folytatott diskurzusában is új perspektívát nyithatnak. Írásaik reményeim szerint felkeltik majd a olvasóközönség érdeklődését, támpontul szolgálva a Kínai Népköztársaság társadalmi jelenének mélyebb megértéséhez, valamint a kínai etnopolitikára irányuló legújabb kutatási irányvonalak feltérképezéséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alatas, Syed Farid: Indigenization. Features and problems. In: Bremen, Jan van – Ben-Ari, Eyal – Alatas, Syed Farid (eds.): *Asian Anthropology*. London and New York: Routledge, 2005. 227–243.
- Bøckman, Harald: The Brewing Ethnic Conflicts in China and Their Historical Background. In: Rupesinghe, Kumar – King, Peter – Vorkunova, Olga (eds.): *Ethnicity and Conflict in a Post-Communist World. The Soviet Union, Eastern*

³⁷ Hao, Lei: *Minzu as Techonology. Ethnic Identity and Social Media in Post 2000s China*. Singapore: Palgrave Macmillan, 2023.

- Europe and China*. [Place of Publication not identified]: Palgrave Macmillan, 2014. 183–198.
- Chen, Jianyue: Zhengzhi wenming yu minzu quyu zizhi (Political Civilization and Regional Ethnic Autonomy). *Minzu Wenti Yanjiu*, 2010/1. 18–26.
- Dikötter, Frank: Racial Discourse in China. Continuities and Permutations. In: Dikötter, Frank (ed.): *The Constructions of Racial Identities in China and Japan*. Hong Kong: Hong Kong University Press, 1997. 12–33.
- Funk, Dimitrij: Search of a “Roster of 26 Smaller Peoples of the North” of Russia. In: Vargyas Gábor (szerk.): *Passageways. From Hungarian Ethnography to European Ethnology and Sociocultural Anthropology*. Budapest: Department of European Ethnology and Cultural Anthropology, The University of Pécs – L’Harmattan Publishing House, 2009. 315–329.
- Gladney, Dru C.: Clashed Civilizations? Muslim and Chinese Identities in the PRC. In: Gladney, Dru C. (ed.): *Making Majorities. Constituting the Nation in Japan, Korea, China, Malaysia, Fiji, Turkey and the United States*. Stanford, California: Stanford University Press, 1988. 106–131.
- Hao, Lei: *Minzu as Technology. Ethnic Identity and Social Media in Post 2000s China*. Singapore: Palgrave Macmillan, 2023.
- Hyer, Eric: Sinocentrism and the National Question in China. In: Carvalho, Susana – Gemenne, François (eds.): *Nations and their Histories. Constructions and Representations*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York, Palgrave Macmillan, 2009. 255–273.
- Khalid, Adeeb: *Central Asia. A new history from the imperial conquests to the present*. Princeton: Princeton University Press, 2021.
- Liu, Mingxin: A Historical Overview on Anthropology in China. *Anthropologist*, 5 (4), 2003. 217–223. <https://doi.org/10.1080/09720073.2003.11890813>
- Malighetti, Roberto – Yang Shengmin: The contributions of Chinese anthropology. A conversation between Roberto Malighetti and Yang Shengmin. *Anuac*, 6 (1), 2017. 301–317. DOI: 10.7340/anuac2239-625X-2835
- Meissner, Werner: China’s Search for Cultural and National Identity from the Nineteenth Century to the Present. *China Perspectives*, 68, 2006. <http://chinaperspectives.revues.org/3103> (Utolsó letöltés: 2013. április 2.)
- Mullaney, Thomas S.: *Coming to Terms with the Nation. Ethnic Classification in Modern China*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 2011.
- Pieke, Frank N.: Beyond Orthodoxy. Social and cultural anthropology in the People’s Republic of China. In: Bremen, Jan van – Ben-Ari, Eyal – Alatas, Syed Farid (eds.): *Asian Anthropology*. London and New York: Routledge, 2005. 59–79.
- Polonyi Péter: *Kína története*. [Budapest]: Maccenas, 1994.

- Rees, Helen: *Echoes of History. Nazi music in modern China*. Oxford – New York: Oxford University Press, 2000.
- Roy, Olivier: *The New Central Asia. The Creation of Nations*. Washington Square, New York: New York University Press, 2005.
- Sárkány Mihály: Etnológiai kutatások. In: Hoppál Mihály (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézete (1967–2007)*. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet, 2007. 69–91.
- Sárközi Ildikó Gyöngyvér: *A mártírium homályából. Sibe ősök és hősök a kínai nemzetépítés oltárán*. Budapest: MTA BTK Néprajztudományi Intézet – PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan, 2018.
- Sárközi Ildikó Gyöngyvér: *Rejtett párbeszéd. Az antropológia történetéről, a bennszülött kutatókról és a terepmunkáról Kínában*. Ethno-Lore: A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve XL., 2024. 249–292.
- Sárvári Balázs – Trautmann László: A magyarországi Kína-kutatások korszakai 1949–2018 között. In: Goreczky Péter (szerk.): *Magyarország és Kína: 70 éves kapcsolat a változó világban*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2019. 156–183.
- Szilágyi Zsolt: Adatok a Yugurok buddhizmusához. In: Szilágyi Zsolt (szerk.): *A Tan örökké ragyogjon! Tanulmányok Sárközi Alice tiszteletére*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2018. 61–68.
- Szilágyi Zsolt: *Kánságtól a köztársaságig. Mongólia története a mandzsu kortól a 21. századig*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2024.
- Vámos Péter: A társadalmi, etnikai, vallási feszültségek és a korrupció kezelése Kínában. In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk.): *Stratégiai kutatások: A változó Kína – I. Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal, 2009. 32–84.
- Wu, Shimin: *Zhongguo minzu lilun xinbian* (Ismételten a kínai etnikus teóriáról). Beijing: Zhongyang Minzu Daxue Chubanshe, 2006.
- Yan, Haiming: *World Heritage Craze in China. Universal Discourse, National Culture, and Local Memory*. New York – Oxford: Berghahn, 2018.